

portret Alice Nahon

Een heet kwijnmeisje, zo u wil

Nu we volop de honderdste verjaardag vieren van Paul van Ostaijens *Bezette stad*, wil Maud Vanhauwaert even de schijnwerpers draaien en richten op de dichteres die vaak als zijn literaire tegenpool wordt aanzien: Alice Nahon.

Maud Vanhauwaert

Alice Nahon is geboren in hetzelfde jaar als Paul van Ostaijen, 1896. Beide dichters zijn vroeg gestorven. Van Ostaijen op 32-jarige leeftijd; Nahon werd amper 36. Van Ostaijen wordt meestal beschouwd als de grote vernieuwer, de experimentalist, de activist, de keetschopper, Nahon als het brave katholieke *dezekens*, de flauw-romantische rijmenbreister, de fluisteraar van 'zoete voorzekens' en van lieflijke 'minnepoëmpjes'. Van Ostaijen had het helemaal niet zo hoog op met zijn tijdgenote. Hij vond dat ze 'Gartenlaube-poëzie' schreef; haar gedichten waren volgens hem uiterst geschikt om op een zondagnamiddag rustig bij weg te doezelen met een kopje thee in een burgerlijk prieltje. Maar klopt dat beeld van Nahon wel?

't Is goed in 't eigen hert te kijken/ nog even voor het slapen gaan/ of ik van d'geraad tot avond/ geen enkel hert heb zeer gedaan. Met deze verzen, het begin van het derde gedicht uit de cyclus 'Avondliedkens', ging Nahon de geschiedenis in. Lange tijd vormden ze mijn enige concrete associatie met Nahon. Tot een archivaris van het Lettenhuis mij toefluisterde: 'Wist je dat zij in haar tijd soms "heet Aliceken" werd genoemd?' Hij vertelde mij ook dat Tom Lanoye ooit een pornografische parodie maakte, die zo begon: *'t Is goed in d'eigen kut te knippen/ nog even vóór het slapengaan/ daar ik van d'geraad tot avond/ weer met geen hōnd ben platgegaan.* Misschien verwees Lanoye hiermee naar het dubieuze imago van Nahon. Decennialang is zij op steeds verschillende manieren bekeken, gelezen en gewaardeerd.

VERPLEEGSTER-PATIËNT

Meer dan een kwart miljoen bundels werden van haar verkocht, en zij is daarmee, jawel, de best verkopende dichteres van Vlaanderen ooit! En toch zou je kunnen stellen dat zij relatief onbekend is gebleven, of beter gezegd: dat de vrouw die ze écht was, in de scha-

duw van haar gecultiveerde zelf is blijven staan. Ik wilde natuurlijk vooral dat 'heet Aliceken' wat beter leren kennen en dook in de verhelderende biografie van Manu van der Aa, *Ik heb de liefde liefgehad* (2008).

Alice werd geboren op de Grote Markt van Antwerpen. Ze was de derde dochter in een gezin met elf kinderen. Haar vader was een hardvochtig man die De Nederlandsche Boekhandel runde en hard moest werken om zijn gezin te onderhouden. Alice verbleef steeds vaker bij haar tante Mieke in Putte; haar vader zag dat als een goede zaak want zo moest hij toch al één mondje minder voeden. De landelijke omgeving van Putte verklaart misschien wel de vele verwijzingen naar bloemen en planten in Nahons poëzie.

Meer dan een kwart miljoen bundels werden van haar verkocht, en zij is daarmee, jawel, de best verkopende dichteres van Vlaanderen ooit!

Alice had het geluk om naar de lagere school te kunnen gaan (in België was er toen nog geen leerplicht), waarna ze op internaat ging in een landbouwhuishoudschool. Toen ze afstudeerde, kon ze als vrijwillig verpleegster aan de slag in het Gasthuis van Stuivenberg. Ze volgde er een opleiding tot verpleegster en kreeg er kost en inwoon. In dat ziekenhuis leerde de 17-jarige Alice de ze-

ven jaar oudere hoofdverpleegster Anna Voeten kennen. Tussen beide vrouwen groeide al snel een innige vriendschap. Wat er precies speelde, moet u zelf maar invullen op de witregels van de gedichten die Alice voor haar schreef. Een fragment uit een ongepubliceerd gedicht:

*'K geloof dat 'k u minde,
steeds zocht ik Zuster Voeten,
Want 'k voelde een blos,
als 'k u ging ontmoeten.
'K had u wel willen kussen op elke wang
...*

Het ziekenhuis werd voor Alice een vertrouwde omgeving, helaas als patiënt. Ze was negentien toen ze ziek werd. Tuberculose, was de snelle conclusie, en ze werd overgebracht naar het sanatorium van Tessenderlo. Daar wijdde ze zich ten volle aan haar dichterschap. In 1920, ze was toen 24, verscheen haar debuut *Vondelingskens*, bij de uitgeverij die bij de boekhandel van haar vader hoorde. De eerste 200 exemplaren waren in een mum van tijd uitverkocht en al snel kwam er een tweede druk, wat in die tijd uitzonderlijk was. Haar bundel verkocht veel vlotter dan Van Ostaijens *Bezette stad*, dat een jaar later verscheen. Tijdens diens leven werd trouwens maar de helft van de eerste oplage verkocht.

Daar waar Paul van Ostaijen in *Bezette stad* volop verwees naar de Eerste Wereldoorlog en de bezetting van Antwerpen, lijkt het in de verzen van Nahon alsof de oorlog nooit heeft bestaan. Je zou kunnen denken dat Alice met oogkleppen leefde of naïef was, maar feit is dat ze eigenlijk weinig van de oorlog heeft ervaren. Terwijl de wereld van Van Ostaijen steeds meer openging (hij vluchtte net voor het einde van de oorlog naar Berlijn om vervolging in België te ontlopen), beperkte die van Nahon zich tot haar ziekenhuiskamer. Ze had wel veel contact met flaminganten, maar dat engagement was eerder romantisch van aard. In dat ziekenhuis leerde van de Vlaamse taal.

DE LIEFDE!

Langzaam aan ontstond de beeldvorming van een mooie, verdrietige want terminaal zieke dichteres. Een 'weemoedig kwijnmeisje', zo zou een recensent haar noemen. Een andere recensent schreef dat veel van haar *Vondelingskens* 'binnenkamerscheplijtes' waren 'die bij hun geboorte alweer verkleuren'. Maar over het algemeen werd haar poëzie bijzonder lovend ontvangen, men vergeleek haar vaak met Guido Gezelle. De eenvoud en de kinderlijke spontaneïteit die Gezelle zo kenmerkte, vond men ook bij haar terug. De derde, vierde, vijfde, zoveelste druk rolde van de persen.

Een kantelpunt in haar leven was een consultatie bij een Brusselse dokter die concludeerde dat ze wellicht tóch geen tuberculose had. Waar Alice dan wel aan leed, was waarschijnlijk een chronische vorm van bronchitis, veroorzaakt door een hartafwijking. Nu Alice wist dat ze niet besmettelijk was, verliet ze steeds vaker het sanatorium om zich in het literaire wereldje te bewegen, en om zich volop over te geven aan: de liefde! De ene na de andere minnaar drong zich op - mannen welteverstaan - waardoor Alice al snel in een woelig liefdesleven duikelde.

Ook haar tweede bundel *Op zachte voorzekens* verkocht als zoete broodjes, maar het was haar vader die de winst opstreek. Na vijf jaar trok ze voorgoed de deur van het sanatorium in Tessenderlo achter zich dicht en begon ze aan een nomadisch bestaan. Ze reisde naar Zwitserland, Italië en Frankrijk, op zoek naar een goed klimaat voor haar zwakke gestel, en keerde uiteindelijk terug naar België waar ze bij verschillende liefjes, vrienden, en kennissen bleef logeren. Ze werkte een tijdje als hoofdbibliothecaris van de stad Mechelen, waar ze zich ook tijdelijk vestigde, maar een echte thuis heeft ze niet meer gekend.

Tijdens het reizen schreef ze niet veel, maar ze wilde het dichterschap niet opgeven. 'Ik dicht nog weinig, maar hoe luttel ook; ik wil voor niets ter

Alice Nahon in 1921. © Collectie Stad Antwerpen, Letterenhuis

wereld dat dichter-zijn afstaan en de groot weelde missen van geren alleen te zijn en schoonheid uit m'n leed te puren.' Een poëtische uitspraak waarmee ze zich volledig inschrijft in de romantische traditie. Toch probeerde ze zichzelf van haar imago te ontdoen, bijvoorbeeld in haar derde en meer experimentele bundel *Schaduw*, met een modernistisch uitzienende cover. Deze bundel werd maar lauwtjes onthaald.

Alice heeft daarna geen bundel meer geschreven. Ze bleef in relatieve armoede wat aanmodderen. Gelukkig waren er haar minnaars, onder wie Prosper Verheyden, die haar zowel moreel als materieel ondersteunde, en die, 23 jaar ouder dan zij, ook een beetje een vaderlijke rol op zich nam. Hij zou haar bijstaan tot het einde.

AVONDLIJKE WANDELING

Dat kwam helaas veel te snel. In haar laatste jaar, toen haar gezondheid zinderogen achteruitging, begon ze, al dan

Ik zie vooral een meisje dat geen warme thuis heeft gehad. Een meisje dat wellicht bijzonder getalenteerd was, maar door een foute diagnose veel te lang in sanatoria verbleef, en niet de kansen kreeg om zich ten volle literair te ontwikkelen

niet bewust, afscheid te nemen. Ze woonde een herdenking voor Van Ostaijen bij, die nochtans haar felste criticus was geweest. Toch zal zij hem als een belangrijk dichter hebben erkend. Alice ligt begraven op het Schoonselhof, op ongeveer honderd meter van

haar nu zo geroemde tijdgenoot.

Je kan op veel manieren naar Alice Nahon kijken. Als een weemoedig kwijnmeisje. Als een heet Aliceke. Een heet kwijnmeisje, zo u wil. Ik zie vooral een meisje dat geen warme thuis heeft gehad en al snel verstoten werd door haar vader. Een meisje dat wellicht bijzonder getalenteerd was, maar door een foute diagnose veel te lang in sanatoria verbleef, en niet de kansen kreeg om zich ten volle literair te ontwikkelen. Een meisje dat al snel uitgroeide tot een onconventionele en bijzonder succesvolle vrouw en al tijdens haar leven en vooral postuum voor verschillende karren werd gespannen: de Vlaamse kar, de katholieke kar, de gay-pride-kar én een kar die frontaal botst tegen de kar van Van Ostaijen.

Ja, Nahon en Van Ostaijen kan je makkelijk als twee uitersten van een spectrum zien. Zij vertegenwoordigden twee verschillende stromingen van hun tijd en eigenlijk vormen zij ook de ui-

tersten van de poëzie van vandaag. Nog altijd maakt men een onderscheid tussen experimentele poëzie, die hoog wordt ingeschat, en salonpoëzie, waarover een beetje smalend wordt gedaan.

De vraag is of het überhaupt zin heeft om beide dichters en beide genres ten opzichte van elkaar af te wegen. Of laat ik over mezelf spreken: in mij schuilt zowel een weemoedige dichteres die een groot publiek wil charmieren, als een experimentele nihilist die de poëzie wil herdefiniëren. Trouwens: of je nu vertrekt vanuit een verlangen om de wereld een draai te geven of om te draaien in je eigen weke zielenroerselen: is uiteindelijk niet elke dichter naïef? Want, nee, met poëzie kan je geen revolutie ontketenen, en nee, met poëzie kan je je niet van je eigen ketens ontdoen. In elk gedicht zit een poging die al bij voorbaat tot mislukken gedoemd lijkt, maar net in die passionele poging schuilt het diepmenselijke. Rakten daarin niet alle dichters elkaar?

Wie zegt trouwens dat dit portret dat ik probeerde te schetsen met haar waarheid strookt? Wat zou ze denken als ze dit stuk las? 'Vanhauwaert, wat schrijf je daar toch allemaal?' Wat haar reactie ook moge zijn, ik zou zo stoutmoedig zijn haar uit te nodigen op een avondlijke wandeling door onze stad. We zouden langs de boekhandel van haar vader gaan op de Sint-Jacobsmarkt, langs haar appartement in de Carnotstraat, en uiteindelijk zou ik haar trakteren op een terrasje op de Grote Markt, vlak naast haar geboortehuis. En in plaats van haar uit te vragen, zou ik voorstellen: 'Alice, laat mij een gedicht van u voorlezen.' Want de enige waarachtige manier om het over een dichter te hebben, is misschien om rustig voor te lezen uit diens werk.

Kussen

*Kussen is een troon van morgenlicht,
Waar men heerschen leert en
nederknielen;
Kussen is een kostbaar evenwicht.
Tusschen menschenhert en
menschenziele.*

*Kussen is een wonderlijk akkoord,
Waar de zielen in elkaar verglijen;
Kussen is wel 't goddelijkste woord,
Dat uit menschenmonden kan gedijen.*

*Kussen is een zomer-avondgaard,
Waar de vruchten tot verlangens
rijpen;
Kussen is een stonde dezer aard,
Waar de mensch den hemel leert
begrijpen.*

*Kussen is het eerste teere spel,
Waar we 't grove leven meê begroeten;
Kussen is het allerlest vaarwel
Van de menschen als ze sterven
moeten.
(Uit: Op zachte vooizekens, 1923)*

Geschreven door dichter Maud Vanhauwaert voor de Dead Ladies Show #6, een initiatief van literatuurhuis Passa Porta en Gaea Schoeters